

XITOIY TILINI O‘QITISH JARAYONIDA YOZMA TARJIMA KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-21-57-64>

Saydalieva Nigora Faxritdinovna

Jahon tillari Universiteti Xitoy tili o‘qituvchisi

sonyang@mail.ru

Anotatsiya: Mazkur maqolada talabalarni xitoy tiliga o‘qitish jarayonida ularda yozma tarjima kompetensiyasini shakllantirishda o‘qituvchilar qanday interfaol usullardan foydalanish kerakligi haqida tavsiyalar, yozma tarjima kompetensiyasiga ta‘rif, talabalarda tarjima mahoratini shakllantirishda beriladigan metodik qo‘llanmalar va tavsiyalar haqida ma‘lumotlar berilgan. Shuningdek, maqolada talabalarda yozma tarjima kompetensiyasini shakllantirishda bu jarayon bosqichma-bosqich qanday amalga oshadi va ushbu jarayonda bizlar bir aylana shaklidagi sxemada tushuntirib o‘tdik, kelajakda talabalarda aynan yozma tarjima kompetensiyasi tushunchasini shakllantirishda tarjimon talabalarga qo‘yiladigan talablar haqida ham ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Tarjimon ta‘limi, tarjimon tayyorlash, tarjimoni o‘qitish kompetensiyasi, tarjimon talabalar, tarjimonlar, Ingliz-xitoycha tarjima, xitoycha-ruscha tarjima, xitoy- o‘zbekcha tarjima.

Anotation: This article provides advice on how teachers should use interactive methods in developing students' written translation competencies, a definition of written translation competencies, and guidelines and recommendations for developing students' translation skills.

The article also explains how this process takes place step-by-step in shaping students' written translation competencies, and in this process we have outlined a circular diagram that provides information on the requirements for translators in shaping students' understanding of written translation competencies in the future.

Keywords: Translator training, translator training, translation teaching competence, translator students, translators, English-Chinese translation, Chinese-Russian translation, Chinese-Uzbek translation

Tarjima kompetensiyasi - bu tarjima mahoratining ancha nozikroq darajada tahlil qiladigan ularni baholash uchun ko‘nikma va ko‘rsatkichlar to‘plami. Voyaga yetgan talabalarning eng katta quvonchlaridan biri bu hamma mavzularda o‘z xulosalarini mustaqil chiqarish qobiliyatidir. Bu esa oliy ta‘lim muassalari talabalari uchun xitoy tilini o‘rganayotgan davrlaridagi eng murakkab va ma‘suliyatli davrni

talab etadi, 4- bosqichgacha esa ularda xitoy tilida mustaqil erkin mavzularda muloqot olib borishlarida ular xitoy tilini mukammal darajada soʻzlashish va matnlarni yozma tarjima qilish mahoratiga ega boʻlishlari talab etiladi.

Boshqa tomondan, agar siz oʻz sohangiz boʻyicha maʼlum bir tajribaga daʼvo qiladigan professional tarjimon boʻlsangiz, oʻz sohangizning asoslari boʻyicha oʻz nuqtai nazarinigizni shakllantirishdan boshqa ilojingiz yoʻq, aks holda siz boshqalarning izidan yurasiz. Oʻzingizning tadqiqotingizdan soʻng, ustun fikrga qoʻshilish, albatta, yaxshi boʻladi - bu boshqa bironiki emas, balki oʻzingizning fikringizga ega boʻlsangiz va siz xitoy tilida shu millat vakillariga turli mavzularda erkin suhbat olib borishda umuman hech qanday qiyinchiliklarga duch kelmaysiz.

Shuning uchun kelajakda jamiyatga malakali kadrlarni tayyorlashda “tarjima kompetensiyasi” tushunchasi juda katta ahamiyatga ega. Biz uchun bu asoslardan biri bu “Tarjima kompetensiyasi - koʻpchilik uchun taʼriflash qiyin boʻlgan atamalardan biri, lekin men tanlagan taʼrif juda oddiy: Tarjima kompetensiyasi - bu mijozning texnik xususiyatlariga mos keladigan va jahon miqyosidagi professional tarjima ishlarini yaratish imkonini beruvchi koʻnikmalar toʻplamidir. Til tarjimasidan tashqariga chiqish, mening fikrimcha, “tarjima malakasi” atamasining ahamiyati ham shunda. Ikki tilni yetarli darajada biladigan har bir kishi tarjimoni amalga oshirishi mumkin. Hech qanday maxsus tayyorgarliksiz, xitoy va ingliz tillarini biladigan xonadonda oʻsgan kishi xitoy tilida yozilgan matnni olib, uni ingliz tiliga tarjima qila oladi va yozma tarjima qilgan matnni yozma ishinini sifatiga ham mukammalligiga ham javob beradi. Lekin uni sifat va samaradorlik nuqtai nazaridan qanday baholash mumkin? Koʻp tarjimonlar "muvaffaqiyatli" tarjima haqida gapirishadi, lekin bu faqat ikkita tanlovga ega boʻlgan ikkilik model. Tarjima nozik fan boʻlib, sizda oddiy oʻtish qobiliyatsiz tizim boʻlishi mumkin emas - ular orasida juda koʻp darajalar mavjud. Tarjima kompetensiyasi xitoy tilidagi bilim va koʻnikmlarning qoʻlga kiritish jarayonida tarjima mahoratini shakllantirish uchun metrik dizayndir. Tarjima kompetensiyasi modelida soʻzlarning bir tildan ikkinchisiga haqiqiy tarjimasini birinchi va eng asosiy koʻrsatkichdir. ¹

Tarjimon mutaxassislar sifatida, albatta, biz hammamiz oʻz tayyorgarligimiz va qobiliyatlarimizda ham, tarjima ishlarida ham juda yuqori darajadagi tarjima malakasiga intilamiz. Zamonaviy dunyo talabiga koʻra, koʻp jihatdan bizning qobiliyatimizga bogʻliqligini doimo yodda tutish lozim. Ushbu sifatli tadqiqot kompetensiya va qobiliyatlar haqida tushunchaga ega boʻlishga urinishdir

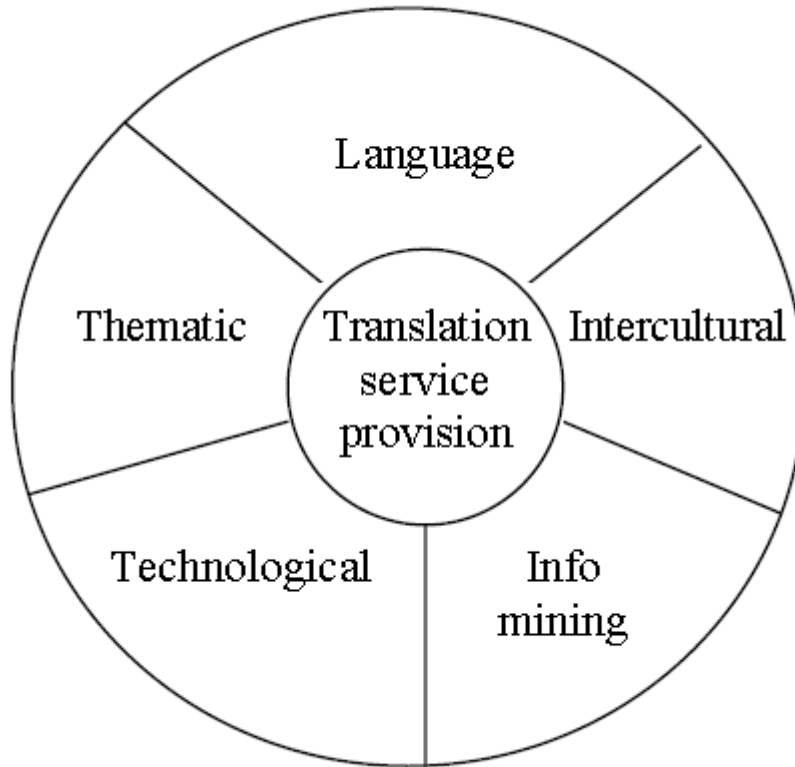
¹ Rabbonoqulov H. Oʻzbekistonda tarjimashunoslik ilmining taraqqiyoti.-Toshkent,2016. B.10-15

Ingliz va fors tillariga muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun zarur bo'lgan kichik kompetensiyalar. Talabalarning fikricha, tarjimoni o'qitish kompetensiyasi pedagogik tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi, bunda xitoy tilidagi bilim, mazmunli bilim va psixologik-shaxsiy kompetensiya ega bo'lish ham talab etiladi. O'qituvchilar pedagogik bilimga asoslangan holda, mazmuniy bilimga va aqliy-shaxslik kompetensiyasi asosiy konstruksiyalardan foydalanadi. Holbuki, mazmuniy bilim va pedagogik bilimlar asosan keng tarqalgan bo'lsa-da, hozirgi kunda o'qituvchilar dars o'tish jarayonida eski an'anaviy usullardan foydalangan holda dars o'tadilar. Talabalar va o'qituvchilarning qarashlari, psixologik-shaxsiyat va aqliy shaxsiyat subkompetensiyalari ikkalasiga ham tegishli bo'lmog'i lozim.

Tarjimonlar o'zlari tarjima qilgan tillarni shakllantirishga u yoki bu tarzda hissa qo'shgan. O'z tarjimalari orqali ular turli mamlakatlar madaniyatlarini bog'laydilar. Tarjimonlar atama va gaplarni bir tildan boshqa tilga o'tkazmaydi, balki bir madaniyatni boshqa tilga o'tkazadi. Bu tarjimonlarni o'qitish va tayyorlash usullarini aniqlash zarurligini ta'kidlaydi. Malakali tarjimon bo'lish uchun ikki tilni o'rganishning o'zi yetarli emas, chunki noto'g'ri tarjima qilish tartibsizlik va tartibsizlikka olib keladi. Demak, tarjimonlarni nafaqat ikki tilni bilish va tarjima strategiyalarini bilish, balki muayyan bilim sohalari va kasbiy etika bo'yicha ham tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Tarjimonlarni tayyorlashning zamonaviy usullaridan biri unga tarjima strategiyalarini tushunishdir. Bu tarjimaning muhim tarkibiy qismidir. Bundan tashqari, mehnat darslarini o'z ichiga olgan tarjima mashg'ulotlari talabalarning tarjima ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularga tarjimon sifatidagi professional faoliyatida zarur bo'lgan jasorat va tajribani beradi. Nihoyat, tarjimonlar kompyuter tarjima dasturlarini qo'llash va tarjima qilingan matnlarni tahrirlash bo'yicha o'qitilishi kerak. Tarjimonlarni o'qitish va tayyorlashda zamonaviy usullarga rioya qilish yaxshi va to'liq mahsulotlarni yaratishga imkon beradi. Tarjimoni o'rganishning ta'lim usuli bir tildan ikkinchisiga samarali ko'rsatish operatsiyasini ishlab chiqish uchun keladi.

Mazkur sxemada tarjima amaliyotidagi jarayonni qay tartibda amalga oshishini kuzatishimiz mumkin, endi sxemani tarjima kompetensiyasi tushunchasi bilan birga bog'laydigan bo'lsak, **translation service provison** – tarjima xizmatlarini taqdim etish, **language** – til, **thematic** – tematika, **interlectual** – interlektual, **infomining-** ma'lumotlar bu so'zlarning barchasi talabalarda yozma tarjima kompetensiyasini shakllantirish jarayonida juda muhim. Chunki aynan shu tushunchalar orqali talabalar yozma tarjima kompetensiyasining shakllanishiga

taʼsir etadi, sizda albatta bu jarayon qay tartibda yuz beradi deagan savol tugʻiladi.² Demak, biz bu jarayon qay tartibda amalga oshishini bosqichma- bosqich tushuntirib beramiz.

Tarjimonga avvalo xitoy tilidagi asl matn beriladi. Tarjimon avvalo mazkur matnni oʻqib chiqadi. Tarjimon matnni oʻqib boʻlganidan soʻng, matndagi tanimagan soʻzlarini lugʻatlardan izlaydi. Topib boʻlganidan soʻng, matnni oʻzbek tiliga tarjima qilishdan avvalo uni xitoy tilidagi gap tuzulish tarkibiga eʼtibor qaratadi, chunki oʻzbek tilida tarjimon tarjima qilgan soʻzlarni grammatik jihatdan toʻgʻri tartibda joylashtirishi va tarjima qilishi kerak. Tarjima jarayoni murakkab boʻlganligi sababli, tarjimon soʻzlarni asliyatini oʻzbek tilida topa olmasa, unga maʼnosi yaqin boʻlgan soʻzlarni topishga harakat qiladi. Chunki asliyatga toʻgʻri keladigan soʻzlarni oʻzbek tilida topish juda murakkab. Shuning uchun biz oʻqituvchilardan talab etiladigan muhim talablardan biri bu talabalarni oʻqitishda hozirgi kundagi zamonaviy interfaol usullardan foydalanishimiz kerak. Bu interfaol usullardan quyidagilar juda ommabop hisoblanadi: Bloom taksonomiyasi, aqliy hujum, klaster, bumerang, “yechimli daraxt”, “aqliy xujum”, “kazuclar tahlili”, “kelishuvlar va mediatsiya” kabi mashhur interfaol dars oʻtish usullari mavjud.

² 陈敬国. 外语能力培养. 北京: 人民教育出版社, 2018年, 第6页

Chet tillarni masofaviy o‘qitishda interfaol usullardan foydalanishdan asosiy maqsad talabalarni faol ta’lim jarayoniga jalb etish, ularda bilim va tadqiqot ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam berishdan iborat. Interfaol metodlar o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi faol munosabatlarga, bir-birini to‘liq tushunishga asoslanadi. O‘quv jarayoniga interfaol usullarni joriy etishning pirovard maqsadi darsning shaklidan qat’i nazar, sinfda o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro hamkorligini tashkil etishdan iborat. Xitoyda yangi tug‘ilgan MTI (Master of Translation and Interpreting) dasturi yangi platforma bo‘lib, tarjimonlarni tayyorlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi, shu bilan birga uslubiy va professional muammolarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, o‘qitish va o‘qitishning interfaol modeli taklif etiladi. 北京语言大学 (Pekin tillar va Madaniyat Institutida) tarjimon tayyorlash dasturi bo‘yicha akademik fakultet yo‘qligi sababli “Tarjimonlik magistri” darajasi berilmaydi, ya’ni MTI dasturi aslida MT dasturidir. Boshqa universitetlarda ham shunday. Misol uchun, Xitoy Ta’lim vazirligi homiyligidagi asosiy universitet bo‘lgan Janubi-G‘arbiy Universitet tarjimon tayyorlash dasturini taqdim etmaydi va "Tarjimonlik magistri" darajasi berilmaydi. Demak, bu tadqiqot tarjimon ta’limi yoki malakasini oshirish bilan chegaralangan. Ushbu tadqiqot interfaol model MTI talabalarining qoniqishini va MTI dasturidagi majburiy kursni o‘rganish natijalarini yaxshilaydimi yoki yo‘qligini aniqlashga bag‘ishlangan. Ushbu model uchta rejimdan iborat bo‘lib, ular darsni loyihalashning uchta tegishli bosqichida, vazifaga asoslangan, seminar va loyihaga asoslangan metodologiya va/yoki seminar usulini qo‘llash orqali amalga oshiriladi. Ta’lim natijalarini baholash imtihon natijalari va o‘qituvchilar faoliyatini baholash tizimidan to‘plangan boshqa ma’lumotlar va MTI talabalari tomonidan to‘ldirilgan so‘rovnoma asosida amalga oshiriladi. Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, interaktiv model o‘qituvchi-talaba va talaba-talaba o‘zaro munosabatlarini sezilarli darajada rivojlantirishi, talabalarning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini oshirishi va natijada MTI talabalarining potentsial mutaxassis sifatida tarjima qilish va tarjimonlik malakasini oshirishga yordam beradigan muhitni yaratadi. tarjimonlar. Umid qilamizki, bu yondashuv MTI dasturlari o‘quv rejasidagi boshqa kurslarni o‘qitishni osonlashtiradi va boshqa o‘quv dasturlariga ham oydinlik kiritadi.³

³ Lei Vu. Translation competence for teaching foreign languages. - Beijing.-2015 y-P.15-16.

Mazkur diagrammadagi ko‘k chiziqda xitoy tilini mukammal bilgan talabalarga bo‘lgan talab yuqoriligini ko‘rsatadi, qizil chiziqdagi chiziqlar esa xitoy tiliga tarjima jarayonida bo‘lgan talab nisbatan kamligini ko‘rsatadi, oxirgi kulrang chiziqdagi talab esa O‘zbekiston Respublikasida nisbatan yuqoriligini ko‘rsatadi. MTI (Master of Translation and Interpreting) dasturini biz kelajakda O‘zbekiston Respublikasidagi oliy ta‘lim muassasalariga ham olib kirishga harakat qilishimiz kerak, chunki hozirgi kunda talabalarning tarjima qilish faoliyatlari hali juda yuqori darajada va mukammal rivojlanmagan. Shuning uchun Xitoy Xalq Respublikasidagi darajada malakali kadrlarni tarjimonlarni tayyorlashda zamonaviy onlayn tarjima dasturlar yoki ilovalarni ishlab chiqsak, talabalarga katta foyda keltiradi.

Interaktiv metodlar talabalarda doimiy faollikni ta‘minlaydi. O‘quvchilar dars davomida bo‘sh qolmaydilar, ular mavzuga oid biror bir muammo bilan band bo‘ladilar. Natijada esa zerikish holatini oldi olinadi. Interaktiv meiodlardan foydalanishda o‘qituvchi, eng avvalo, darsning texnologik loyihalashini tuzib olishi lozim. Darsni texnologik loyixalash uchun esa o‘qituvchi interaktiv metod strategiyalari va usullari bilan tanish bo‘lishi lozim. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash borasida boy tajriba to‘plagan bo‘lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar o‘ziga xos ahamiyatga egadir.

Masalan, bir darsda talabalarga yozma tarjima kompetensiyasini shakllantirishda interfaol usuldan biri modul texnologiyasidan foydalangan holda shakllantirish mumkin. Buning uchun dars mavzusi aniqlanadi, dars mavzusi bo‘yicha talabalarga 80 minutlik dars rejasi tuziladi. Reja bo‘yicha 80 minut ichida modul texnologiyasi asosida 80 minutda talabalarga modul bo‘yicha vazifalar modullarga qarab bosqichma-bosqich bo‘lib beriladi va shu modullar asosida talabalar darsdagi vazifalarni bajaradilar. Talabalar modullar bo‘yicha vazifalarni bajarganlarida, ularga tarjima qilishlari uchun matn beriladi, matn nisbatan murakkab tarzda beriladi. Chunki modul texnologiyasi asosida tarjima kompetensiyasini shakllantirish ko‘zda tutilgan va asosiy maqsad qilib olingan. Matnlar ham turli darajada beriladi, chunki talabalarning til bilish darajalari turlicha. Ularning xitoy tilini bilish darajalari boshlang‘ich, o‘rta va yuqori darajada bo‘ladi, shuning uchun matnlar ularning til bilish darajalariga qarab beriladi. Talabalar matnlarni tarjima qilib bo‘lganlaridan so‘ng, matnning tarjima tahlilini birga o‘qituvchininig yordami bilan muhokama qiladilar. O‘qituvchi talabalar matnni xitoy tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilganda xatoliklarga yo‘l qo‘ygan bo‘lsalar, ularni birga tahlil qiladilar. O‘qituvchi faqat yo‘llanma beradi, talabalar o‘zlari mustaqil ravishda ishlaydilar. Amaliyot jarayonida talabalar o‘z tarjima faoliyatini mustahkamlab oladilar va keyinchalik matnlarni mustaqil ravishda tarjima qilishga harakat qiladilar. Bu kelajakda yaxshi samara beradi. Shuning uchun bunday dars o‘tish usullarini ular bilan ko‘proq tadqiqot o‘tkazib bajarishimiz lozim.

Shunday qilib, oliy ta’lim muassasalaridagi kasbiy ta’lim jarayoni o‘qitishning zamonaviy shakl va metodlariga muvofiq tashkil etiladigan ko‘p qirrali yaxlit tizim doirasida amalga oshiriladi. Bunda har bir shakl o‘z oldiga qo‘ygan vazifalarni bajaradi, lekin shakl va metodlar to‘plami yagona didaktik majmuani hosil qiladi. Bu didaktik majmuaning amalga oshirilishi esa, o‘quv jarayonining psixologik-pedagogik qonuniyatlari bilan belgilanadi.

REFERENCES

1. Lei Vu. Translation competence for teaching foreign languages.- Beijing.-2015 y.- P.15-16.
2. Rabbonoqulov H. O‘zbekistonda tarjimashunoslik ilmining taraqqiyoti.- Toshkent,2016. B.10-15
3. 陈敬 国际汉语语言交际能力培养论-北京: 人民东方图书馆-2018年-第76页。
4. Anvarovna, N. S. (2017). THE ISSUE OF LEXICAL COMPETENCE FORMATION IN THE PROCESS OF TEACHING CHINESE LANGUAGE. *ББК 66.4 (5 Kum) A 251*, 143.

5. Назарова, С. А. (2016). Проблема формирования лексической компетенции студентов в процессе обучения китайскому языку в научно-методической литературе. *Преподаватель XXI век*, 3(1), 93-99.
6. Назарова, С. А. (2019). Проблема интерференции в процессе обучения китайскому языку. In *Китайская лингвистика и синология* (pp. 294-297).
7. Каримов, А. А. (2021). Соотношение понятийного и ассоциативного начало в иероглифическом письме (на примере иероглифа 日 «солнце»). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 1), 76-81.
8. Рахматуллаева, Д. М. (2021). Фонетика китайского языка и проблемы ее преподавания (на примере студентов Республики Узбекистан). *Modern Oriental Studies*, 3(1), 6-13.
9. Курбанова, Н. Х. (2021). К ВОПРОСУ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ НА МАТЕРИАЛЕ БЕЗЭКВИВАЛЕНТНОЙ ЛЕКСИКИ УЗБЕКСКОГО И КИТАЙСКОГО ЯЗЫКОВ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 1), 349-355.
10. Юсупова, Хилола Саъдулла Қизи ҲОЗИРГИ ХИТОЙ ТИЛИДА ОТ ТУРКУМИГА ОИД СЎЗЛАРНИНГ СЎЗ ҚЎШИШ УСУЛИНИНГ БОҒЛОВЧИ МОДЕЛИ АСОСИДА ЯСАЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ // ORIENS. 2021. №Special Issue 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ozirgi-hitoy-tilida-ot-turkumiga-oid-s-zlarning-s-z-shish-usulining-bo-lovchi-modeli-asosida-yasalish-hususiyatlari> (дата обращения: 01.04.2022).